

Jelena Isak Kres

Helenistični literarni epigram in rimski pesniki avgustejske dobe

Grški literarni epigram je dosegel svoj prvi pravi in hkrati največji razcvet s starejšo generacijo helenističnih epigramatikov v 3. st. pr. Kr., z imeni, kot so Nosída iz Lokrov, Anita iz Tegeje, Perses iz Teb, Simíja z Rodosa, Asklepijad s Samosa, Leonida iz Tarenta, Mojró iz Bizanca, Kalimah iz Kirene, Teokrit iz Sirakuz, Fileta s Kosa, Nikíja iz Mileta, Arat iz Solov (v Kilikiji), Poséjdip iz Pele, Hedíl s Samosa, Hegésip, Evforíon iz Evboje, Riján s Krete, Nikájnet s Samosa in Mnasálk iz Sikiona. Druga polovica tega stoletja, čas smrti zadnjih znamenitejših pesnikov helenističnega obdobja, Kalimaha, Apolonija Rodoškega, Likofrona in Posejdipa, je hkrati tudi čas, ko se je rimska književnost na svojo bleščečo prihodnost s prevodi in priredbami grških zgledov šele pripravljala. Prvi del tega prispevka se osredotoča na to, starejšo generacijo; izmed naštetih epigramatikov so izbrani predvsem Kalimahovi epigrami, po en primer pa tudi iz Posejdipove, Asklepijadove in Anitine epigramatične zapuščine ter iz epigramatičnih¹ verzov pesnika Teokrita.² V prvem delu prispevka nas bo zanimalo, če in kako so ti epigramatiki pustili 'sledi' pri avgustejskih pesnikih, kot so Vergilij, Horacij, Tibul, Propercij in Ovidij. Pri tem bomo seveda upoštevali tudi možnost, da so lahko aluzije v nekaterih primerih zaradi skupnega zgodovinskega in (do neke mere tudi) literarnega konteksta le navidezne.

V drugem delu se bomo posvetili odlomkom, ki aludirajo na epigrame poznejših grških avtorjev iz časa arhaičnega in klasičnega obdobja rimske

1 Z oznako 'epigramatični verz' ali 'epigramatični govor' je mišljen tisti verz ali govor, ki posnema epigrame oziroma stil naracije v epigramih. Včasih je mišljen tudi 'govor samih epigramov'; takrat v tem prispevku beseda nastopa v narekovajih ('epigramatičen').

2 Anitin epigram in Teokritov odlomek zaradi vsebinske navezave izbranih konkretnih primerov na poznejše rimske epigramatike izjemoma nastopata šele v drugem delu.

književnosti. Nastop mlajše generacije je precej manj eksploziven. Na prelomu iz tretjega v drugo stoletje se najprej zgodi celo nekakšen osip; sredi arhaične dobe rimske književnosti poznamo le štiri omembe vredna imena helenističnih epigramatikov: Damáget iz Ahaje, Alkaj iz Mesene, Dionizij iz Kízika ter Dioskurid iz Aleksandrije. Pa vendar so avgustejski pesniki, kot bomo lahko videli ob primerjavi Damagetovega in Dioskuridovega epigrama z odlomkoma iz Vergilijeve *Eneide*, verjetno zelo dobro poznali tudi njih. Do približno sredine 2. st. pr. Kr., ko je tudi ozemlje matične Grčije že prišlo pod rimsko oblast, se (vsaj iz današnje perspektive) zdi, da bo grški literarni epigram popolnoma usahnil, kljub temu, da večina zgoraj naštetih epigramatikov sploh ni bila s področja, ki so ga zavzeli Rimljani, saj so bile mnoge helenistične dežele takrat od »divjih zavojevalcev« še vedno povsem neodvisne. Vendar pa že proti koncu stoletja znova srečamo sicer osamljeno, a eminentno ime: Antípater iz Sidona (ok. 120 pr. Kr.), za katerega bi lahko rekli, da predstavlja nekakšen most med epigramatiki, ki so ohranjali neprekinjeno tradicijo 'helenističnega' tretjega stoletja, in med epigramatiki iz Cezarjevega in Ciceronovega časa, katerih poezija je lahko že zelo zaznamovana z zgodovino vzpenjajočega se Rima.

Antipater je po eni strani še zelo obrnjen h grški preteklosti, ko slavi vélika imena grške književnosti, npr. Sapfo in Pindarja,³ ali pa opeva smrt ptolemajskega princa,⁴ hkrati pa tudi k rimski sodobnosti, ko v epigramu omenja uničenje Korinta l. 146 pr. Kr.⁵ in grozljivi samomor matere in hčere ob tem dogodku,⁶ ali pa grško plesalko, ki se odpravi v Italijo, da bi s svojim šarmom Rim odvrnila od vojne.⁷ (V tem prispevku gre torej tudi za 'Rim skozi grške oči' in ne le obratno). Antipatrova poezija je bila v Rimu, kjer naj bi bil prebil del svojega življenja, dobro znana in dostopna,⁸ in kasneje so ga poznali tako Ciceron⁹ kot tudi Valerij Maksim in Plinij starejši,¹⁰ morda pa že predavgustejski pesniki, npr. Lukrecij:¹¹

3 AG 7.14, 7.34.

4 Sin Ptolemaja z vzdevkom Filometor (180–145 pr. Kr.), ki je umrl še za časa življenja svojih staršev (AG 7.241).

5 AG 9.151.

6 AG 7.493; epigram so nekateri imeli tudi za delo Antipatra iz Soluna, vendar gl. Gow in Page, *The Greek Anthology*, XV.

7 AG 9.567.

8 Nekateri so prav zaradi tega sklepali, da je zbirka njegovih epigramov in epigramov še nekaterih drugih pesnikov obstajala že pred Meleagrovim *Vencem* (ok. 80 pr. Kr.), vendar za to ni zanesljivih dokazov. Splošno je sprejeto, da so bili Antipatrovi epigrami zbrani l. 125 pr. Kr. in tako dostopni Meleagru, da jih je ta lahko vključil v svoj *Venec*. Clack, *Dioscorides and Antipater of Sidon*, 8–9.

9 O njem govorita Kras in Kátul v Ciceronovem *De oratore* 3.194, verjetno gre za leto 91 pr. Kr. Kátul, ki ga je osebno poznal, se je rodil l. 150 pr. Kr., kar pomeni, da je Antipater živel še vsaj nekaj časa po porušenju Korinta.

10 Oba omenjata njegovo smrt, ki naj bi ga doletela prav na rojstni dan. Valerij Maksim 1.8.16, Plin. *Nat.* 7.172.

11 Harrison, *Generic Enrichment*, 217.

Antipater iz Sidona, AG 7.713

Παυροεπής Ἥριννα καὶ οὐ πολὺμυθος ἀοιδαῖς,
 ἀλλ' ἔλαχεν Μούσας τοῦτο τὸ βαιὸν ἔπος.
 τοιγάρτοι μνήμης οὐκ ἤμβροτεν οὐδὲ μελαίνης
 Νυκτὸς ὑπὸ σκιερῇ κωλύεται πτέρυγι,
 αἱ δ' ἀναριθμητοὶ νεαρῶν σωρηδὸν ἀοιδῶν
 μυριάδες λήθη, ξεῖνε, μαραινόμεθα.
 λωίτερος κύκνου μικρὸς θρόος ἢ ἐ κολοιῶν
 κρωγμὸς ἐν εἰαριναῖς κιδνάμενος νεφέλαις.

Redkih besed je Erina pri petju in malo zgovorna,
 vendar od muz je njen dar pesmi iz malo besed.
 Prav zato si jo moč je zapomniti in se temačno,
 senčnato krilo noči nikdar ne zgrne nad njo.
 Mi pa, številni novejši poeti, ki nas je na kupe,
 tujec, poglej nas, kako v blede pozabo gremó.
 Lepše odmeva labodjih glasov pridušeno zvenenje
 kakor pa krakanje kavk sredi pomladnih meglic.

Lukrecij, 4.180–2

suavidicis potius quam multis versibus edam;
 parvus ut est cycni melior canor, ille gruuum quam
 clamor in aetheriis dispersus nubibus austru.

v verzih razložil bi rad, ne mnogih, zato pa vabljivih:
 kratek labodji je spev, a lepši od vike žerjavov,
 kadar visoko pod nebom razlega se iz južnih oblakov.

(prev. Anton Sovre)

Lukrecij v 4. knjigi, kjer je govor o občutkih, uporablja zelo podobne formulacije kot Antipater iz Sidona v svojem epigramu za Erino. Čeprav pri Lukreciju ni več ne duha ne sluha o Antipatrovi primerjavi »novejših pesnikov« s kavkami, temi ptiči, ki se znano kitijo s tujim perjem, je vendarle med epigramom in odlomkom precej podobnosti. Ne le, da oba daje ta prednost redkobesednosti pred zgovornostjo, temveč oba tudi uporabita isto metaforo z labodom v nasprotju s kričavimi ptiči, ki vreščijo v oblake ob toplem vremenu.

Kmalu po začetku 1. st. pr. Kr., ko se je rimski imperij širil tudi na ozemlje vzhodno od Male Azije (na ozemlje današnje zahodne Turčije), se pojavi še eno pomembno ime, ki prav tako prihaja z vzhoda: Meleager, Antipatrov posnemovalec in mlajši sodobnik iz (delno heleniziranih) Gádar, kamor je l. 63 prišel Pompej (danes severozahodna Jordanija). Ta znameniti avtor antologije *Venec* ni nikoli živel ne v Aleksandriji ne v Rimu; šolal se je v Tiru, starost pa naj bi preživel na otoku Kosu. Njegovo življenje sega že v čas Lukrecija in

Katula, njegova poezija pa je tipično helenistična; aluzije na njegove epigrame so opazili tudi v delih Tibula in Propercija.

Sredi tega stoletja, ko je pod rimsko oblast spadal tudi že ves obalni Levant (le še ptolomejsko kraljestvo je ohranilo neko obliko avtonomije vse do začetka cesarske dobe) in se je hkrati že začela zlata doba rimske književnosti, sledijo Meleagru epigramatiki, ki so večinoma tesno povezani z Rimom ali tam celo živijo. Epikurejec Filodem iz Gádar (ok. 110–35), znan po svoji teoriji umetnosti, je študiral v Atenah pri epikurejcu Zenonu iz Sidona in se je l. 75 preselil v Rim, kjer je kasneje poučeval Vergilija in morda tudi Horacija; slednji ga v *Satirah* 1.2.120–2 omenja z naklonjenostjo.¹² Filodemov vpliv (aluzije in imitacije) so opazili v delih obeh; nekateri npr. menijo, da so morda tudi verza 4.563–4 v *Georgikah* (*illo Vergilium me tempore dulcis alebat / Parthenope studiis florentem ignobilis oti*) navdihnili določeni Filodemovi epikurejsko obarvani epigrami.¹³ Znano je, da je Lucij Kalpurnij Pison Filodema, svojega grškega prijatelja, povabil v svojo vilo v Herkulaneum pri Neaplju, kjer so bili odkriti tudi fragmenti njegovih spisov. Čeprav Ciceron, ko je napadal Filodemovega ‘mecena’ Pisona, tudi za samega Filodema ni imel najlepših besed,¹⁴ nekoliko kasneje v istem govoru vendarle omenja njegovo poezijo z laskavimi besedami kot »brano in slišano od mnogih«. ¹⁵ Filodem je po vsej verjetnosti vplival že na Katula (njegova 13. pesem npr. velja za prvo znano imitacijo Filodemovega epigrama AG 11.44, ki govori o povabilu Pisona na kosilo; ta Katulova pesem je nato sprožila nastanek pravega ‘mini žanra’¹⁶), poleg njega pa tudi na Propercija (primerjavo odlomka iz njegove elegije s Filodemovim epigramom bo obravnaval zadnji primer tega prispevka) in Ovidija.¹⁷

Iz približno istega časa kot Filodem sta Ciceronov klient Arhija, ki je bil morda tudi epigramatik, ter (domnevno nekoliko mlajši) Erikij iz Kizika, ‘Grk z rimskim imenom’. Eden izmed Erikijevih epigramov (AG 7368) omenja Atenko (morda njegovo mamo), ki je bila ujeta l. 80, ko je Atene oplnil Sula. Trdno zasidran v rimsko tradicijo pa je tudi Krinagóra iz Mitilene, Vergilijev sodobnik, ki naj bi bil celo nekakšen dvorni pesnik na Avgustovem dvoru; Vergilijev odlomek iz *Eneide*, ki si ga bomo ogledali spodaj, zelo spominja na Krinagorov epigram o Avgustovem nečaku Marcelu.

Ti avtorji so sicer res nadaljevali grško tradicijo, ki so jo bili ‘ustoličili’ znameniti epigramatiki in epigramatičarke iz 3. st. pr. Kr., vendar je po drugi strani prav za to pozno generacijo iz 1. st. značilno ne le, da so Rimu posredovali grške zglede, ampak da so se mnogi, kljub pisanju v grškem jeziku, hkrati vpenjali tudi v kontekst rimske literature.

12 Tsakiropoulou-Summers, »Horace, Philodemus«, 24.

13 Sider, *The Epigrams of Philodemos*, 19.

14 Cic. *Pis.* 28–29.

15 Cic. *Pis.* 71.

16 Armstrong, »Introduction«, 4.

17 Sider, *The Epigrams of Philodemos*; Mahaffy, *Greek World under Roman Sway*, 129.

Rimski avtorji sami so sicer pisali tudi epigrame, ki so imitirali helenistične (npr. Katul, Horacijev sodobnik Domicij Mars in kasneje Lukan), vendar redko, in še celo takrat v glavnem ni šlo za golo imitacijo, saj so dosti raje ustvarili kaj povsem novega, kot je npr. Katulova 85. pesem *Odi et amo*. V ozadju mnogih Katulovih pesmi lahko slutimo vpliv helenističnega epigrama, čeprav so pesmi same že nekaj drugega in drugačnega. Žalostinka za vrabčkom (C. 3) zelo spominja na živalske epitafe Anite (npr. epitaf petelinu AG 7.202 ter epitaf delfinu AG 7.215) ali Pamfila (epitaf čričku AG 7.201), že omenjena 13. pesem pa na Posejdipovo (AB 124) ali Filodemovo (AG 11.44) vabilo na zabavo. Tudi 4. pesem o čolničku je morda našla svoj navdih v Leonidovem epigramu o čolničku (AG 9.107) ali v katerem izmed drugih helenističnih epigramov s podobno vsebino.

Kar se vidi v omenjenih primerih, velja tudi sicer: epigrami kot predloge za imitacijo rimskim pesnikom v glavnem tudi kasneje niso služili zgolj kot zgledi za posnemanje žanra samega. V Rimu epigram kot zvrst cveti predvsem kot satirični ali skoptični epigram, ki je kot nova podzvrst grškega epigrama vzniknil šele sredi 1. st. po Kr. in je cvetel še skoraj celo stoletje s pomočjo grških avtorjev, kot so Lukilij, Nikarh, Amijan in Lukijan. Na Marcijala je poleg grških epigramatikov vplival tudi Katul, »ki je združil obliko helenističnega epigrama z bolj neformalno tradicijo rimske invective«. ¹⁸

Vendar pa so grški epigram rimski pesniki poznali in posnemali tudi že prej, le da niso toliko pisali samih epigramov, ampak so (poleg aluzij na epigrame) v svoje daljše pesmi raje vključevali epigramatične verze. S tem pa epigrama, ki so ga helenistični pesniki pisali kot zvrst, katere glavni moment je bila prav iztrganost, osamosvojenost iz konteksta daljših pesmi ali spomenikov, niso le posnemali, ampak so ga tudi inovativno reformirali, tako da so osamosvojenega znova položili 'nazaj' v širši kontekst svojih elegij ali celo drugih zvrsti, znotraj katerih epigram (ali epigramatični govor) ni več mogel nastopati v svoji najbolj priljubljeni verzni shemi, elegičnem distihu.

Nazadnje pa omenimo še Filipa iz Soluna, ki kronološko gledano sicer ne spada več v kategorijo 'helenističnih' avtorjev, saj je živel šele za časa cesarja Nerona, vendar se vsebinsko še vedno vpenja v ta literarni krog. Ta avtor je za nas zanimiv predvsem zato, ker še enkrat obrne optiko tega prispevka: ko bomo v njegovem epigramu iskali drobce Vergilijeve *Eneide*, si bomo znova lahko domišljali, da zremo v 'Rim skozi grške oči' in ne več samo obratno.

18 Gutzwiller, recenzija knjige *Greek Epigram in the Roman Empire*. Kathryn Gutzwiller tudi ugotavlja, da avtor »sledi argumentaciji Alana Camerona o simpoziju kot okolju za izmenjavo epigramov v helenističnem času, vendar da hkrati pozablja na dokaze o simpoziastičnih šalah in zato zanj skoptični epigram vstaja »iz ničesar« kot iznajdba Lukilija v Neronovem času. Avtorica poudari, da »je resnica precej bolj zanimiva, saj kaže na pomembno, a slabo razumljeno kulturno/literarno interakcijo med Grki in Rimljani«.

I. PESNIKI AVGUSTEJSKE DOBE IN HELENISTIČNI EPIGRAM 3. STOLETJA

1. *Kalimah in Vergilij*

Kalimah, AG 7.80

Εἰπέ τις, Ἡράκλειτε, τεὸν μόνον, ἐς δέ με δάκρυ
ἤγαγεν· ἐμνήσθην δ', ὀσάκις ἀμφοτέροι
ἥλιον ἐν λέσχη κατεδύσαμεν. ἀλλὰ σὺ μὲν που,
ξεῖν' Ἀλικαρνησεῦ, τετράπαλαι σποδιή·
αἱ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες, ἦσιν ὁ πάντων
ἀρπακτῆς Αἰδῆς οὐκ ἐπὶ χεῖρα βαλεῖ.

O, Heráklit,¹⁹ nekdo mi o tvoji je smrti povedal,
s čimer me spraval je v jok, spomnim se, kolikokrat
zlekknjena sva ob pogovoru sončni zahod doživela.
Halikarnaški poet,²⁰ zdaj si že davno pepel,
vendar še vedno živé tvoje pesmi,²¹ in Hades, plenilec
vsega na svetu, ne bo nanje položil roké.

Vergilij, *Ekloge* 9.51–5

Omnia fert aetas, animum quoque, saepe ego longos
cantando puerum memini me condere soles.
nunc oblita mihi tot carmina, uox quoque Moerim
iam fugit ipsa: lupi Moerim uidere priores.
sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas.

Čas z vsem drugim odnese navdih: nekoč, kot mladenič –
sonce je vzšlo in zašlo, ko sem pel, še zdaj se spominjam;
zdaj je ta množica pesmi pozabljena, Mojrisu danes
tudi že glas pohaja, kar volk ga je prvi zapazil.
Toda te pesmi dovoljkrat boš slišal lahko od Menalka.

(prev. Marko Marinčič)

V deveti eklogi se srečata pastirja Likida in Mojris, ki so ga (zaradi podelitve zemlje veteranom iz državljanske vojne) nasilno pregnali z Menalkove posesti. Ko govorita o nesreči, ki je doletela Menalka, ter obujata njegove verze, Mojris pove besede, ki so videti kot delni prevod Kalimahovega epigrama o Heraklitu, pri čemer je formulacija skupnih pogovorov ob zahajajočem soncu

19 Ne gre za znamenitega Heraklita Efeškega, ampak za Kalimahovega prijatelja in pesnika. Strabon 14.2.16.14-15: καὶ Ἡράκλειτος ὁ ποιητῆς ὁ Καλλιμάχου ἐταῖρος.

20 Dobesedno namesto »poet« stoji »gostinski prijatelj«.

21 Dobesedno »slavčki«, kar je lahko pomenilo tudi »poezija«. Morda je šlo celo za naslov Heraklitove zbirke pesmi.

‘prevedena’ zelo dobesedno: ἐμνήσθην δ’ ὀσσάκις ... / ἥλιον ... κατεδύσαμεν pri Vergiliju zveni kot *saepe ego longos / ... memini me condere soles*.²² V latinski verziji ne manjka niti opazka o poeziji, ki bo živela naprej (*ista referet tibi saepe Menalcas* ~ αἰ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες), le da v Kalimahovem epigramu pesmi kljubujejo smrti (ἀλλὰ σὺ μὲν που, / ξεῖν’ Ἀλικαρνησεῦ, τετράπαλαι σποδιή), pri Vergiliju pa ‘zgolj’ rozabi (*nunc oblita mihi tot carmina*), ki grozi Mojrisu zaradi usihanja njegovega glasu (Mojrisa so namreč »volkovi zagledali prvi«, kar je po stari vraži prinašalo nemost).²³ Če domnevamo, da je Vergilij inkorporiral vzorec iz Kalimahovega epigrama v svojo deveto eklogo, je to storil tako, da je aluzijo umestil v svoj tekst kot govorniki citat.²⁴ Zanimivo je tudi to, da gre že pri Kalimahu za nekakšen namišljen dialog z mrtvim Heraklitom.

2. Kalimah in Horacij

Kalimah, AG 12.102

Ὦ γρευτής, Ἐπικυδες, ἐν οὔρεσι πάντα λαγῶν
διφᾶ καὶ πάσης ἴχνια δορκαλίδος,
στίβη καὶ νιφετῷ κεχρημένος· ἦν δέ τις εἴπη·
‘Τῆ, τόδε βέβληται θηρίον,’ οὐκ ἔλαβεν.
χοῦμός ἔρωσ τοιόσδε· τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν
οἶδε, τὰ δ’ ἐν μέσσω κείμενα παρπέταται.

Lovec, Epikid, v gorah zasleduje prav vsakega zajca,
v ledu in snegu sledi vsake košute lovi:
vendar, če kdo bi mu rekel: »Poglej jo, zverinico malo,
tukaj zadeta leži,« on je pač ne bi pobral.
Prav tako moja ljubezen, za vsem, kar beži, se poganja,
kar pa pred nosom leži, zmeraj samo preleti.

Horacij, *Satire* 1.2.105–10

.... ‘Ieporem venator ut alta
in nive sectetur, positum sic tangere nolit,²⁵
cantat et adponit ‘meus est amor huic similis; nam
transvolat in medio posita et fugientia captat.’
hiscine versiculis speras tibi posse dolores
atque aestus curasque gravis e pectore pelli?

22 Coleman, *Vergil: Eclogues*, 269.

23 Rimljani so menili, da človek onemi, če ga volk zagleda prej kakor on volka. Plin. *Nat.* 8.80.1: »Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius vocemque homini, quem priores contemplantur, adimere ad praesens.«

24 Breed, »Incorporated Epigrams«. Breed ugotavlja, da takšna inkorporacija adaptiranih epigramov odseva hermenevitični odgovor na branje izvirnih helenističnih epigramov, ki so bili kot deli večjih celot vključeni v latinske pesmi tako, da so jim te zagotovile tiste kontekstualne detajle, ki jih je bilo treba pri branju samih epigramov dopolniti.

25 Te narekovaje sem dodala, ker so nepogrešljivi, vendar jih nekatere izdaje nimajo.

... »kot lovec v globokem
 snegu za zajcem hiti, a ko pade, se ga ne dotakne,«
 poje in zraven doda: »podobna je moja ljubezen,
 kar pred nosom leži, preleti, kar beži, zasleduje.«
 Upaš, da s temile verzi boš znal z lahkoto pregnati
 hude skrbi iz srca in vročico ter vse bolečine?

V drugi satiri prve knjige Horacij razpravlja o pomanjkanju zmernosti in o določenih izbirah, ki jih imajo ljudje na voljo v ljubezenskem življenju; nekdo ima raje prešuštvo, kdo drug prostitutke. Horacij, ki ne priporoča tveganja, da te zasačijo, daje (kot Katon starejši) prednost prostitutkam ter je skeptičen glede tega, da bi bilo moč »iz duše pregnati bolečino« s pomočjo (Kalimahovih) verzov o primerjavi nestanovitnega zaljubljenca z zimskim lovцем, ki se neha zanimati za svoj plen takoj, ko ga ujame. Kalimahov epigram navaja verze o lovcu in o prezrti ujeti zverinici kot prisposodbo ali celo opravičilo za ljubezensko obnašanje, Horacijevi verzi pa 'izgovarjanje' s to 'anekdoto' označijo kot nekoristno. Pri Horaciju (*meus amor ... similis*) srečamo skoraj direkten citat Kalimahovih besed (χοῦμὸς ἔρωος τοιοῦσδε), ki morda že pri Kalimahu nastopajo kot citat, vsekakor pa, podobno kot v predhodnem primeru Vergilijeve aluzije, predstavljajo še eno »dramatizirano aluzijo«²⁶ na Kalimahov epigram. 'Avtorstvo' zadnjega distiha, ki pri Kalimahu sledi potencialnemu dobesednemu navedku neke neimenovane osebe (ἦν δέ τις εἴπη / 'Tῆ, τόδε βέβληται θηρίον') in ki primerja lovca z 'lastno' ljubeznijo, je najbrž odvisno od tega, ali ga bo tekstna kritika postavila med narekovaje ali ne, ter koga bo v primeru pozitivnega odgovora imela za njegovega govorca. Ti verzi namreč morda sploh ne nadaljujejo pripovedi 'prvoosebnega govorca' iz prvega dela epigrama, ampak bi lahko pripadali tudi lovcu samemu (kar je sicer zelo malo verjetno) ali pa celo Epikidu, ki odgovarja na zgodbo o lovcu, v smislu: »Da, točno takšna je moja ljubezen, prav imaš!« Kljub temu se zdi verjetneje, da je govorec Kalimahovega epigrama ves čas ista oseba, ki vmes sicer citira tudi nepomembnega neznanca, vendar le zato, da bi svojo primerjavo lova z lastnim obnašanjem v ljubezni nekoliko dramatizirala.

Pri Horaciju so narekovaji prav tako precej pomembni. Nekatere izdaje namreč besede *leporem venator ut alta / in nive sectetur* navajajo brez njih, iz česar bi sledilo, da Horacij primerjavo lovca z eksemplaričnim 'nestanovitim' ljubimcem navede kot svojo lastno (oziroma pripadajočo prvoosebnemu pripovedovalcu satir, ki posnema Kalimaha), primerjavo lova z ljubeznijo pa uporabi kot dobesedni citat besed 'pojočega' lovca samega (*cantat et adponit*), s čimer bi transformiral Kalimahov epigram tako, da bi namenoma združil Kalimahovega lovca in ljubimca v eno osebo, hkrati pa bi tudi posredoval namig na to, da identiteta govorca zadnjih dveh verzov Kalimahovega epigrama morda ni jasna. Vendar se zdi verjetneje, da pri Horaciju podobno kot v Kalimahovem epi-

26 Breed, »Incorporated Epigrams«.

gramu z dobesednim navedkom nastopi kar sam *exemplar* določenega tipa ljubimca, ki se, preko citiranja Kalimahovih verzov ('*leporem venator ... tangere nolit,* *cantat et adponit: 'meus est amor huic similis ...'*), primerja z lovcem. Horacijev *exemplar* bi torej lahko bil izenačen z govorcem Kalimahovega epigrama (oziroma temu govorcu podobnim tipom ljubimca). Kalimahovega Epikida pa nadomešča Horacijev neimenovano občinstvo, kar potrjuje tudi Horacijev zaključno vprašanje v drugi osebi: »Upaš, da s temile verzi boš znal z lahkoto pregnati / hude skrbi iz srca in vročico ter vse bolečine?« Razlika med Kalimahovo in Horacijev 'zgodbo' je torej verjetno predvsem v tem, da je Kalimahov 'nestanovitni ljubimec' najbrž le prvoosebni govorec (Kalimah?), Horacijev pa nekdo izmed bralcev ali naslovljencev te njegove satire. Horacij 'nestanovitnemu ljubimcu-bralcu' s tem, ko ga primerja s Kalimahovim 'nestanovitim ljubimcem', ki se primerja z lovcem, morda skuša pokazati, da je takšen način ljubezni brez možnosti na končno uresničitev enako brezupen kot njegova (Horacijeva) lastna aplikacija poetične igre *mise en abyme*.

3. Kalimah in Tibul

Več avtorjev je že opozorilo na to, da se je tudi Tibul zgledoval pri epigramatikih tretjega stoletja. Ob obravnavanju biografskih podatkov o Tibulovem obubožanju se ni moč izogniti opazki, da je *paupertas* («*Felicis quondam, nunc pauperis agri*«, 1.1.19) konvencionalna literarna tema v helenističnem epigramu in avgustejski literaturi, podobno pa imajo vzore v helenističnem epigramu (Kalimaha in Meleagra) morda tudi Tibulove homoerotične teme v elegiji o Maratu.²⁷

4. Kalimah, Posejdip in Propercij

Tudi za Propercija velja, da je marsikaj 'pobral' pri helenističnih epigramatikih. Pri pisanju Pajtove elegije (3.7), ki se sploh »bere kot razširjen epigram«,²⁸ mu je morda kot zgled služila Posejdipova sekcija *nauagika* – o brodolomcih.²⁹ Elegija 3.7 je epikedij Pajtu, ki je umrl med potovanjem po morju, potem ko ga je v nevarne avanture potegnil pohlep. Propercij navrže, da se sam ne bo nikoli odpravil na morje, ker ima raje zapuščenost pred zaprtimi vrati svoje ljube, kar pa je, kot bo pokazal tudi spodnji primer Asklepijadovega epigrama AG 5.145, pogosta tema helenističnega epigrama. Drugi del prispevka obravnava možnost Propercijevega 'sodelovanja' z Meleagrom in Filodemom, zdaj pa si pogledajmo eno izmed mest, kjer se morda vrača h Kalimahovemu epigramu.³⁰

27 Keith, recenzija knjige *Tibullus: Elegies*.

28 Papanghelis, *Propertius*, 83.

29 Thomas, »Drowned in the Tide«, 264-269.

30 Tarán, *The Art of Variation*, 69.

Kalimah, AG 12.118

Εἰ μὲν ἐκῶν, Ἀρχῖν', ἐπεκώμασα, μυρία μέμφου·
 εἰ δ' ἄκων ἦκω, τὴν προπέτειαν ἔα.
 ἄκρητος καὶ Ἔρωσ μ' ἠνάγκασαν· ὦν ὁ μὲν αὐτῶν
 εἶλκεν, ὁ δ' οὐκ εἶα σώφρονα θυμὸν ἔχειν.
 ἐλθῶν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἦ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
 τὴν φιλίην· εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικῶ.

Če sem prikrokal hoté, Arhín, me zmerjaj po želji,
 če pa sem tu nehoté, drznost mi, prosim, spreglej;
 vino premočno in Eros sta v to me prisilila, Eros
 me je privlekel do sem, vino me sili v norost.
 Ko sem prišel, se nisem zadr, čigav sem in kdo sem,
 pač pa poljubil podboj, v tem – če je greh to – grešim.

Propercij 2.3ob.23

una contentum pudeat me vivere amica?
 hoc si crimen erit, crimen Amoris erit:

Naj me bo sram z dekletom uživati skupno življenje?³¹
 Kajti, če to je greh, Amor je greh zakrivil.

Druga knjiga Propercijevih *Elegij* se posveča predvsem ljubezni do Kintije. V elegiji 3ob, ki predstavlja nekakšno mitološko poetično fantazijo o skupnem življenju s Kintijo, pesnik označi svoj 'navidezni' greh zaradi skupnega življenja z dekletom kot Amorjevo krivdo, podobno kot Kalimah v epigramu o obisku pri Arhinu. Ne le, da se za Kalimaha in Propercija (oziroma za njuna prvoosebna pripovedovalca) zdi, da se oba soočata z nekakšnim (ne)upravičenim občutkom krivde in sramu, ki ju čutita po Erosovi/Amorjevi 'zaslugi', in da se teh občutkov oba želita zdaj znebiti s prelaganjem odgovornosti na božanstvo, ki ju je prisililo v takšno ravnanje, ampak poleg tega tudi oba hkrati na neki paradoksalen način izrecno poudarjata svojo nedolžnost preko implicitnega ugovarjanja, da teh 'grehov' sploh ne čutita kot takih in o njih resno dvomita, da so to res 'grehi' (εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ' ~ *hoc si crimen erit*). Bralec namreč kljub vsemu dobi občutek, da se nobeden izmed njiju ne bi branil prevzeti polne odgovornosti nase, tudi če bi se je sam Eros/Amor želel znebiti: ne le, da je njuni dejanji (v obeh primerih gre za poskus približanja ljubljene osebi) zagrešilo božanstvo, ampak se njima samima tudi sicer takšno ravnanje nikakor ne zdi vredno obžalovanja (*pudeat me?* ~ ἀδικῶ).

31 Druga interpretacija je: »Naj me bo sram življenja z eno samo prijateljico?«

5. *Kalimah, Asklepijad in Ovidij*

Z istim Kalimahovim epigramom lahko primerjamo tudi Ovidijev odlomek:³²

Ovidij, *Amores* 1.6.37

... Amor.

hunc ego, si cupiam, nusquam dimittere possum;
ante vel a membris divideram ipse meis.
ergo Amor et modicum circa mea tempora vinum
mecum est et madidis lapsa corona comis.

Naj še tako si želim, ga ne morem odgnati od sebe,
prej bi od lastnih celo udov se ločil lahko.
Torej: z menoj je še Amor, ob sencih mi krožijo hlapci
redkega vina in z las vlažnih je venec zdrsel.

(prev. Marko Marinčič)

Tako kot v Kalimahovem epigramu je tudi v Ovidijevi elegiji vzrok za veseljačenje kombinacija vina in ljubezni;³³ pri Kalimahu zaljubljenca k njegovi ljubezni na silo privlečeta Eros in močno vino, pri Ovidiju, v šesti elegiji prve knjige *Ljubezni*, ki je *paraklausithyron*, pa se *exclusus amator* nikakor ne more rešiti Amorja, ki ga prav tako spremlja vino, prisotno v obliki hlapov pri njegovih sencih. (Seveda bi podobnih primerov lahko našli še več, npr. Asklepijad, AG 12.135 idr.) Nekoliko prej v isti Ovidijevi elegiji se prav tako omenjajo od solz mokra vrata (»uda sit ut lacrimis ianua facta meis!«, 1.6.18), ki poleg Kalimahovega podboja priključijo v misli pogost motiv 'krutih' vrat, ob katerih navadno trpijo zaljubljeni (prim. tudi Katulova vrata v C. 67.14: *ianua culpa tuast*). Za primer vzemimo vence z »dvokrilnih vrat«, ki jih je pri Asklepijadu, AG 5.145, zmočil *exclusus amator*:

Asklepijad, AG 5.145

Αὐτοῦ μοι, στέφανοι, παρὰ δικλίσι ταῖσδε κρεμαστοὶ
μῖμνετε, μὴ προπετῶς φύλλα τινασσόμενοι,
οὐς δακρύοις κατέβρεξα· κάτομβρα γὰρ ὄμματ' ἐρώντων.
ἀλλ' ὅταν οἰγομένης αὐτὸν ἴδητε θύρης,
στάξαθ' ὑπὲρ κεφαλῆς ἐμὸν ὑετόν, ὡς ἂν ἄμεινον
ἢ ξανθὴ γε κόμη τὰμὰ πῆν δάκρυα.

5

Tukaj mi zdaj ostanite obešeni, venci, pri tehle
vratih dvokrilnih, nihar listja ne sipljite k tlom,
– saj sem vas zmočil s solzami: kdor ljubi, pogosto jih toči, –

³² Tarán, *The Art of Variation*, 69.

³³ Tarán, prav tam.

ko pa se duri odpro in bo pred vami on sam,
brž ta moj dež mu usujte na glavo, da bodo njegovi
zlatorumeni lasje moje izpili solzé.

5

Pri tem primeru postane še posebej očitno, kako zapleteno in brezplodno je lahko iskanje virov, ki so (oziroma niso) služili kasnejšim pesnikom za navdih, imitacijo, aluzije ali emulacijo.

II. AVGUSTEJSKI PESNIKI IN GRŠKI EPIGRAMATIKI RIMSKEGA OBDOBJA (OD KONCA 3. ST. PA VSE DO 1. ST. N. ŠT.)

1. *Damaget, (Anita) in Vergilij*

Poezija pesnika Damageta (3./2. st.), ki ga Meleager imenuje »temna vijolica«, je zelo verjetno predstavljala enega od koščkov, ki so tvorili ozadje Vergilijevega odlomka o Palinurovi smrti. Damagetov epigram AG 7.497 je kenotaf Likosa, ki se je utopil nekje na morju. Epigram pove, da je kenotaf postavil Likosov oče Timod, in najbrž je prav on tisti, ki si ob tem, ko objokuje njegovo smrt (κῆδεα κλαίωv), predstavlja, kako sin leži γυμνός ἐπ' ἄξεινον κείμενος αἰγιαλοῦ («gol na negostoljubni obali»). Vergilij z epizodo o Palinurovi smrti, v kateri se pojavi aluzija na (Damagetov) helenistični epigram («nudus in ignota, Palinure, iacebis harena», *Eneida* 5.871), ponovno izpostavi vprašanje sporočilnosti 'epigramatičnega' govora (to je namreč že storil v tretji knjigi z epizodo o Polidoru, o čemer več spodaj). Ko Enej (zapovrh v verz 5.867 imenovan kot *pater*) odkrije Palinurovo smrt, ga objokuje kot Damagetov Timod svojega sina (*multa gemens*) in z epigramatičnim govorom domneva, da bo Palinur ležal »gol na tuji obali«. To sicer drži, saj je Palinur res umrl in ostal brez vsega na neki tuji obali, vendar se v sledeči, šesti knjigi *Eneide* pojavi *on sam* (Palinur), ki v podzemlju še natančneje pove okoliščine svoje smrti: da je v resnici preživel ter odplaval na obalo, kjer so ga nato ubili.³⁴ Po Tuellerju Enejeve besede *nudus in ignota ... harena* implicitno vsebujejo idejo, da je Palinur utonil in da ga tovariši nikoli ne bodo več našli, s čimer Vergilij pokaže, da 'epigramatični'³⁵ govor ni natančen, v ozadju pa je, kot nadalje ugotavlja Tueller, bržkone Platonov dialog *Fajdros*, kjer je izpostavljen strah pred tem, da pisanim besedam lahko spodleti, da bi sporočile, kar bi bilo treba sporočiti. Te teme se je morda lotila tudi pesnica Anita (3. st.), katere epigram AG 6.123 lahko primerjamo z odlomkom iz 3. knjige *Eneide*, ki vsebuje epizodo o Polidoru. Anitin epigram, za katerega prav zato, ker ni dejanski napis, ampak literarni epigram na papirusu, ni povsem jasno, ali spada med posvetitvene ali med nagrobne epigrame, nagovarja »dren« (κράνεια),

³⁴ Tueller, »Vergil's Aeneid and Epigram«.

³⁵ Tu se oznaka 'epigramatičen' nanaša tudi na same epigrame.

beseda zanj pa je v grščini lahko označevala tudi »kopje iz drenea«. Le-ta oziroma le-to naj, kot pravi Anitin epigram, ne preliva več krvi sovražnikov, ampak naj sloni v Ateninem templju, kjer naj izpričuje pogum oziroma moštost (ἄγγελ' ἀνορέαν) Krečana Ehekratida.

Anita, AG 6.123

Ἔσταθι τᾷδε, κράνεια βροτοκτόνε, μηδ' ἔτι λυγρὸν
 χάλκεον ἀμφ' ὄνυχα στάζε φόνον δαΐων·
 ἀλλ' ἀνὰ μαρμάρεον δόμον ἡμένα αἰπὸν Ἀθάνας,
 ἄγγελ' ἀνορέαν Κρητὸς Ἐχεκρατίδα.

Dren, ki ubijal si smrtnike, tukaj zdaj stoj, naj s konice
 bronaste več ne kaplja trpka sovragova kri,
 temveč sedé v visokem Ateninem marmornem templju
 pričaj, kako je možat Ehekratídes Krečan.

Anitin epigram prinaša sporočilo preko drenovega kopja, vendar to kopje, kot opaza Tueller, prinaša sporočilo šele na koncu in »le s težavo«, bistveno pa je najbrž to, da (kot sicer mnogi nagrobniki nasploh) nastopa namesto mrtvega Ehekratida samega, in sicer niti ne toliko kot posrednik in nadomestek njegovega glasu, temveč bolj kot simboličen dokaz njegove moštosti. Ne glede na to, ali epigram dejansko načenna problem sporočilnosti 'epigramatičnega' govora, je ta vprašanja vsekakor očitno izpostavil Vergilij (že pred epizodo s Palinurom) v epizodi s Polidorom (*Eneida* 3.19–68), ki vsebuje očitno aluzijo na Anitin epigram. Enej je v Trakiji na neki gomili hotel utrgati drenov grmiček kar trikrat, iz prvega je pritekla kri, prav tako iz naslednjega, a ko je hotel utrgati še tretjega, se je iz gomile zaslišal Polidorov glas, ki je povedal, da so Polidora prebodle puščice in kopja. Nato so mu priredili pogreb in slovesnost. Vergilijeva epizoda o Polidoru poteka preko istih elementov kot Anitin epigram; če ima Anita tri elemente: 1. dren, ki predstavlja kopje, 2. (nekdanjo) kri na dreneu in 3. glas, ki prinaša sporočilo, ima Vergilij prav tako 1. dren, ki predstavlja s kopjem prebodeno telo, 2. kri na dreneu in 3. glas, ki prinaša sporočilo. Vergilij poleg tega v tem odlomku izpostavi ključno vprašanje 'epigramatičnega' govora: *loquar an sileam?* (*Eneida* 3.39), vprašanje, ali lahko napis uspešno prenese sporočilo. Za pojasnitev namreč dren sam ni zadoval, ampak je moral posredovati glas umrlega Polidora samega, enako kot pozneje v 5. knjigi senca krmarja Palinura samega.³⁶ Ker so epigrami govorili namesto odsotnih oseb in so že od nekdanj, tudi kot napisi, posebej njihove glasove, je namen njihovega 'govora' pogosto prav prenašanje pravih, pristnih sporočil iz onostranstva (morda tudi v onostranstvo), o čemer so gotovo razmišljali ne le grški epigramatiki, ampak tudi njihovi rimski bralci.

36 Tueller, »Vergil's Aeneid and Epigram«.

2. *Dioskurid, (Teokrit) in Vergilij*

Le nekoliko mlajši od Damageta je bil Dioskurid iz Aleksandrije (okoli 200 pr. Kr.). Na Vergilijeve lilije iz evlogije Marcelu (*Eneida* 6.883 in nasl.), ki se kot nagrobno darilo pojavijo tudi pri Dioskuridu (AG 7.485), je opozarjal že Norden.³⁷ Brenk v zvezi s to povezavo govori o prepletenosti grških in rimskih motivov, za katero pravi, da je spodbudila »zapletene študije v literarni zgodovini«,³⁸ na nekem drugem mestu pa še posebej opozarja tudi na to, da ima ta Vergilijev odlomek mnoge značilnosti nagrobnega epigrama.³⁹ Ko v 6. knjigi *Eneide* Anhiz v podzemlju Eneju predstavlja znamenite junake rimske zgodovine, ki se bodo rodili šele kasneje, med drugimi pokaže tudi Marcela, ki se bo bojeval v drugi punski vojni. Ob njem je mladi Avgustov nečak Marcel, ki mu je usojena zgodnja smrt, zato Anhiz zavzdihne s podobnimi besedami, kot jih najdemo v Dioskuridovem epigramu za Aleksiméneja.

Dioskurid (3./2. st.), AG 7.485

Βάλλεθ' ὑπὲρ τύμβου πολιά κρίνα καὶ τὰ συνήθη
 τύπαν' ἐπὶ στήλῃ ῥήσσειτ' Ἀλεξιμένεος
 καὶ περιδινησασθε μακρῆς ἀνελίγματα χαίτης
 Στρυμονίην, ἄφειτοι θυιάδες, ἀμφὶ πόλιν,
 ἢ γλυκερὰ πνεύσαντος ἐφ' ὑμετέραισιν αὐταῖς
 πολλάκι πρὸς μαλακοῦς τοῦδ' ἐχόρευε νόμος.

Vrzite lilije bele na grob, kot on sam zaigrajte
 bobne ob steli, kjer zdaj Aleksiménej leži,
 svedrce v dolgih laseh zavrtinčite,⁴⁰ svete tijade,⁴¹
 v plesu vznesenem okrog mesta ob reki Strimon,⁴²
 saj je pogosto plesalo ob mehkem zvenenju napevov,
 ko je igral na piščal, vašim je vzklikom sledil.

Vergilij, *Eneida* 6.883

'heu, miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
 tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis
 purpureos spargam flores animamque nepotis
 his saltem accumulem donis, et fungar inani
 munere.' sic tota passim regione uagantur
 aëris in campis latis atque omnia lustrant.

37 Norden, *P. Vergilius Maro, Aeneis Buch VI*, 346.

38 Brenk, »Purpureos spargam flores«, 218.

39 Brenk, *Clothed in purple light*, 76. Gl. tudi Brenk, »Aurum spes et purpurei flores«, 224-226.

40 Razkuštrajte (v znak žalovanja).

41 Ženske, ki jih je obsedlo božanstvo, verjetno bakhantke, kajti mnoga makedonska mesta so gojila Dionizov kult.

42 Morda gre za širšo oznako Makedonije ali dežel na severu.

»O da si mogel premagati kruto usodo, nesrečnik!
 Nam boš še vedno Marcelus. Kar polno naročje mi lilij
 zdaj prinesite, da cvetke bom rdeče⁴³ na grob mu nasipal.
 Vnučovo dušo bi rad razveselil vsaj s temi darili,
 rad bi opravil daritev, četudi ne reši ga smrti!«
 Šli so vsevprek po poljanah v prostranem podzemlju,
 nič ni njihovim pogledom ušlo, prav vse so spazili.

(prev. Fran Bradač)

Je Vergilij v znano epizodo, ob poslušanju katere je Avgustova sestra Oktavija izgubila zavest, ko je v besedilu prepoznala svojega pokojnega sina,⁴⁴ namenoma vpletel reminiscenco na Dioskuridov epigram? In če jo je, zakaj je epigram 'preoblikoval' na tak način, kot ga je? Lilije, ki tudi pri Dioskuridu nastopajo v nagrobnem kontekstu žalovanja, pri Vergiliju namesto bele morda dobijo škrlatno barvo, v čemer nekateri vidijo eno od Vergilijevih potez, ki so nakazovale premik od grških k rimskim običajem.⁴⁵ Omemba cvetja škrlatne barve se pri Vergiliju pojavi ne le v *Eneidi* 5.79, ampak že v *Eklogah* 5.38 (*pro purpureo narcisso*), ob opevanju Dafnisove smrti,⁴⁶ ki pa zelo spominja na Teokritov odlomek o Dafnisovi smrti.⁴⁷ Slednji ne le, da prav tako omenja narcise, ampak je zapovrh tudi formuliran kot nekakšen psevdo-epigramatični govor. Zakaj je narcisa, ki je pri Teokritu »lepa«, pri Vergiliju postala škrlatna? Škrlatnih narcis v naravi brez posebnih barvnih očal zagotovo ne bomo našli, res pa je škrlatna lahko njihova čašica. Čeprav tako za *narcissus* v latinščini kot za *várκισσος* v grščini slovarska gesla ne predvidevajo možnosti drugega prevoda kot »narcisa«, se na prvi pogled zdi zelo nenavadno, da bi Vergilij s »škrlatno narcisso« res mislil na narcisso. Morda pa že pri Teokritu ni šlo za narcise? Ali pa je Vergilij Dioskuridove (oziroma grške na splošno) bele lilije in Teokritove bele narcise res namenoma obarval v škrlatne lilije in narcise, razen če ni že Teokritovih narcis bral

43 »Škrlatne«. Komentarji navajajo tudi možnost, da je *purpureus* v tem primeru pomenilo 'svetel'. Conington, *P. Vergili Maronis Opera*, 530. Sintagmo *purpureos flores* v *Eneidi* srečamo že v 5.79, ob Enejevi daritvi na Anhizovem grobu. Tudi tam daritev na grobu, tako kot pri Dioskuridu, poteka pod 'pokroviteljstvom' boga Bakha (5.77): »hic duo rite mero libans carchesia Baccho / fundit humi«.

44 Serv. *Aen.* 6.861.12. Donat, *Vita Verg.* 32.

45 Vendar se že v Posejpidovem epigramu *AB* 51 pojavi »vejica s škrlatnega travnika« (πορφυρέου κλων' ... νέμους). Ob tem tudi Battezzato, »Song, Performance, and Text«, 35, opozarja na povezavo s tem Vergilijevim odlomkom. Gl. tudi škrlatne lilije na grobu pri Nikandru, fr. 74.79 Gow-Scholfield.

46 Pri Vergiliju, *Ecl.* 5.38-9, Mops pravi, da »zdaj namesto vijolice in škrlatne narcise rasteta osat in psika«: »pro molli uiola, pro purpureo narcisso / carduus et spinis surgit paliurus acutis«. (*Paliurus* je bodeči grm z rumenimi cvetovi iz družine krhlikovk, 'navadni derak', pri nas raste v Istri in v Primorju.) Pridevnik *purpureus* označuje bodisi 'svetlečo' barvo bodisi »škrlatni venček bele narcise« (Coleman, *Vergil's Eclogues*, 165).

47 Pri Teokritu, *Id.* 1.132-4, Tirsis (ki morda 'citira' umirajočega Dafnisa) pravi, da naj na robidah in trnovih grmih rastejo vijolice, na brinu pa narcise: *vũn* *ĩa* *mẽn* *forẽoĩte* *βátoĩ*, *forẽoĩte* *δ'* *ákavthai*, / *á* *de* *kalá* *várκĩssos* *ẽp'* *árkevthoĩsi* *komáσαι*.

kot »lilije«, in sicer kot »škrlatne lilije« (mogoče je že Teokrit imel v mislih škrlatno barvo pri narcisah skupaj z vijolicami, v kontekstu žalovanja za Dafnisom), ker je grška beseda za »lilije« (λείρια ali κρίνα = *lilia*)⁴⁸ lahko pomenila tako bele ali škrlatne »lilije« kot tudi »narcise«⁴⁹ (in celo vijolice) in bi morda zato prišlo do tega, da je tudi beseda νάρκισσοι lahko označevala »lilije«, še zlasti, če si jo podkrepil s pridevnikom »škrlatne«. Vendar ostaja vprašanje, zakaj potem Teokrit ni uporabil takšne podkrepitve (družba vijolic se ne zdi dovolj močan argument), to možnost pa moti tudi dejstvo, da niti Dioskuridove lilije niso škrlatne, ampak so izrecno bele. Zato se poleg možnosti, da so s pridevnikom *purpureus* pravzaprav mišljene »svetle«, zdi možno tudi, da bi Vergilij označil kot škrlatno obarvane oboje, tako narcise kot tudi lilije, prav namenoma, domnevno namernost njegove poteze pa dejstvo, da so lilije sicer lahko škrlatne tudi po naravi, narcise pa le po robu čašice oziroma le umetno (kot poudarek za Teokritov *adynaton*), samo še dodatno podčrta. Morda so njegove narcise škrlatne prav zato, ker pri tem, ko Teokritov *adynaton* obrnejo spet nazaj v realni *dynaton* (pri Teokritu si Dafnis v Tirsisovi pesmi želi, da bi na bodečem grmičju rasle vijolice in narcise, pri Vergiliju pa Mops poje, da je namesto vijolic in škrlatnih (= nemogočih)⁵⁰ narcis (spet) samo bodeče grmičje), hkrati predstavljajo tudi simbol Dafnisovega obupanega (predsmrtnega) klica, želje po preboju v domišljjski svet, edini možni svet, kjer bi narcise lahko dobile impresivno škrlatne odtenke (prim. *si qua fata aspera rumpas*). Seveda je to le eden od možnih odgovorov na vprašanje, kako razumeti *adynaton* iz Teokritovih *Idil* 1.132–4 in kako posledično razumeti Vergilijev odziv nanj v *Eklogah* 5.38–9:

48 Pri Nikandru, fr. 74.27 Gow-Scholfield, je λείρια drugo ime za κρίνα.

49 Plinij v *Nat.* 21.25 pravi, da obstajajo tudi škrlatne lilije, ki se imenujejo tudi narcise: »sunt et purpurea lilia ... narcissum vocant«, druga vrsta te lilije pa da ima bel cvet in škrlatno čašo: »huius alterum genus flore candido, calice purpureo«.

50 'Nemogoča' je ta barva seveda le v primeru, da je Vergilij z besedo »narcisa« mislil na narciso, ki jo je Carl von Linné poimenoval *narcissus poeticus*, to »drugo vrsto škrlatnih lilij«, ki ima bel cvet in škrlatni venček (Plin. *Nat.* 21.25.1: »flore candido, calice purpureo«). Vendar »škrlatne narcise« ne glede na barvo lahko predstavljajo *adynaton*, ne le zaradi Teokritovih »narcis«, ki niso barvno zaznamovane, ampak prim. tudi narcise kot *adynaton* v 8. eklogi, v. 53 in nasl. Kljub temu se zdi, da je škrlatna barva nekako tako kot narcise same pri V. imela pridih irealnosti: prim. pisano obarvane kože in ovce v *Eklogah* 4.42–45, med katerimi so tudi jagnjeta, odeta v škrlat: »sandyx pascentis uestiet agnos«. Škrlatna barva s tem postane »naravna barva prihajajoče zlate dobe«. Marinčič, »Der Weltaltermythos«, 500–1.

Kako je mogoče razumeti <i>adynaton</i> pri Teokritu (<i>Idile</i> 1.132–4)?	Kako je mogoče razumeti Vergilijev 'odgovor' (<i>Ekloge</i> 5.38–9) Teokritu:
a) <i>ADYNATON</i> KOT NEGATIVEN SIMBOL, ki ponazarja tragično ugotovitev, da bo na zemlji zaradi Dafnisove smrti v prihodnosti vse narobe; na trnovih grmih bodo rasle lepe rože, na borih hruške itd. Odlomek torej opisuje strašljivo prihodnost po Dafnisovi smrti.	Nahajamo se v (od Tirsisa/Dafnisa napovedani) prihodnosti, Dafnis je mrtev. Vendar je Teokritov <i>adynaton</i> pri Vergiliju obrnjen: iz cvetja na trnovih grmih je Vergilij naredil trnove grme brez cvetja. Kljub obrnjeni primeri pa je opisano stanje, paradoksalno, prav zaradi Vergilijevega obrata Teokritove situacije še vedno tragično in vsebinsko navezano na Teokrita.
b) <i>ADYNATON</i> KOT AMBIVALENTEN SIMBOL in ekvivalent paradoksalni zvezi <i>eros: thanatos</i> . Ugotovitev, da je vse narobe, kot npr. cvetje na trnovih grmih, ker se je Dafnis zaljubil in zdaj umira, opisuje sedanost, trenutek pred smrtjo. (Morda je Dafnis v mitološkem izročilu kdaj sam trdil, da bodo prej rasle vijolice na robidah, kot pa se bo on zaljubil.)	Obrnjen <i>adynaton</i> pri Vergiliju poudari dejstvo, da gre za spremenjeno situacijo, za prihodnost v sedanosti. Tu ambivalenca ni več mogoča, namesto nje je le ena realnost, ob kateri kruto resnico trnja namesto cvetov lahko omili le še apoteoza. (Vijolic ni na osatu, namesto vijolice (na osatu) je (spet samo še) osat(ovo cvetje), Dafnis pa je mrtev zaradi ljubezni.)
c) <i>ADYNATON</i> KOT POZITIVEN SIMBOL, kot želja, naj se zgodi preboj v drug svet, kjer je vse mogoče (celo cvetje na trnovih grmih), morda v svet domišljije ali pa celo v sanje, iz katerih se mora Dafnis le zbuditi (želja po transcendenci). Vendar se to ne zgodi, Dafnis umre in zbuditi ga ne more niti sama Afrodita (<i>Idile</i> 1.138).	Dafnisova želja se ni izpolnila, Teokritov <i>adynaton</i> se ni uresničil. Zato ga bo zdaj Mops s pomočjo poezije transformiral: obrnjen Teokritov <i>adynaton</i> bo postal <i>dynaton</i> , simbol za neuresničeno in neuresničljivo željo se bo spremenil v resnično dejstvo. Zgodi pa se formalni <i>adynaton</i> , kajti Dafnis se slednjič oglasi iz groba, naj ga pokopljejo. Vse to bo nato dopolnila še Menalkova pesem z Dafnisovo apoteozo.

Škratne lilije v resničnem svetu (tako zgodovinskega Marcela kot poznejših bralcev *Eneide*) učinkujejo kot *pignus* iz onostranstva, ki ga bi Anhiz (ali Marcel starejši ali Vergilij ali Avgust) rad (podobno kot tijađe Aleksimeneju bele lilije) obilno natrosil v čast in spomin mlademu Marcelu. Vergilij je Dioskuridove lilije morda potreboval prav zato, da bi lahko z njimi ustvaril novi *adynaton*. Morda to dokazuje tudi želja iz Dioskuridovega epigrama, da bi tijađe z Aleksimenejevimi bobni nadaljevale (pomemben) del njegovega življenja, in sicer njegovo glasbo.

Aluzija na Dioskurida je načrtna in utemeljena, ne pa samo bežna ali celo namišljena. To lahko pomaga potrditi še en (domnevni) 'zaznamek', ki ga je morda pesnik kot nekakšen 'zunanji' pečat pripel k svoji aluziji na Dioskuridove lilije. 'Zunanji' je ta pečat zato, ker je k lilijam in purpurnim rožam 'priplepljen' povsem umetno, saj je s samo vsebino enako nezdružljiv kakor škrlatna barva z narcisami. Pohod Eneja, Sibile in Anhiza po podzemski pokrajini (*tota passim regione vagantur*) namreč lahko zaznamo kot tih odmev na Dioskuridove tijade, ki se v vznesenem obredu s plesom pomikajo po mestu (ἄφειτοι θυιάδες, ἀμφὶ πόλιν). Kot smo se sprva plaho spraševali, če je to resnično namig, s katerim se Vergilij 'podpiše' pod Dioskuridove lilije, tako da z rahlo transformacijo ohrani zunanji vzorec njegovega modela, ali pa gre zgolj za privid predimenzionirane filološke blodnje, se nazadnje vendarle zdi, da Vergilij svojih bralcev nikoli ne pusti na cedilu in hitro je pregan še zadnji dvom; da je *vse res*, nam še enkrat zagotovijo kar dejanja njegovih junakov samih, katerih očem ob hoji po podzemlju »prav nič ne uide«. Po metapoetičnem opozorilu⁵¹ »prav vse so spazili« (*omnia lustrant*),⁵² je že zelo težko dvomiti, da imamo zares opravka z zastrto aluzijo, ki prav zaradi obredno zvenečega in z raziskovalnim nadihom obarvanega prečkanja Vergilijevih junakov nenadoma sredi prostranih (literarnih) polj, obdanih z meglo (*aëris in campis latis*),⁵³ postane jasno vidna. Vergilijevi junaki namreč niso samo tisti, ki meglena prostranstva *prečkajo* in *opazujejo*, ampak jih s svojimi pogledi tudi *ilustrirajo* in *osvetlujejo*.⁵⁴ Ta 'zaznamek', kot umeten dodatek in del izključno formalne matrike za lažje 'dešifriranje' oziroma oblikovno razpoznavanje vzorca (saj imata bakhantski ples tijad in sprehajanje Vergilijevih junakov vsebinsko težko kaj skupnega) ali pa zgolj kot igriva 'etiketa porekla' na literarnem izdelku, nekoliko spominja tudi na potezo Katula, ki zaključne besede Kalimahovega *fr.* 110 namesto na konec prevedene 66. pesmi postavi na začetek naslednje, izvirne pesmi *C.* 67,⁵⁵ saj ga je Vergilij 'pripel' v besedilo že *po* zaključku epizode o Marcelu. Tudi v besedah, ki naznanjajo »prazen obred« (*fungar inani munere*), se morda potrjuje opazka, da je nadaljevanje poti skozi podzemlje, ki je formulirano kot strogo formalen obred aluzije in hkrati prepoznaven pečat, zaradi šibke naveze z vsebinsko nepovezljivimi tijadami tehnično gledano *prazna*, zgolj oblikovna, takorekoč 'obredna' aluzija. Po

51 Zanimiva je označba Avgustovega *nečaka* Marcela kot Anhizovega *potomca* (*nepotis*, 6.885), zlahka pa si predstavljamo, da je mišljen tudi kot *vnuk* svojega 'spremljevalca' Marcela starejšega, katerega si morda lahko predstavljamo, kako skupaj z Anhizom prosi za darove lilij in škrlatnega cvetja.

52 Dejstvo, da ima primarni pomen glagola *lustrare* ('obredno očistiti'), ki na tem mestu pomeni 'pregledajo', 'opazijo' ali pa tudi 'prečkajo', izrazilo obredni kontekst, še dodatno okrepi vez z Dioskuridovimi tijadami. V določenih primerih se lahko nanaša celo na ples, prim. ples nimf, ki so bile prej ladje: Verg. *Aen.* 10.224: »lustrantque (sc. regem) choreis«.

53 Beseda *aer* lahko pomeni tudi meglo, oblak, ki lahko stvari skriva pred našimi očmi; prim. zlasti številne primere pri Homerju, kjer bogovi vanj zavijejo junake (ἐκάλυψε ... ἤερι πολλῆ).

54 Glagol ima tudi pomen 'razsvetljevati'. Prim. Verg. *Aen.* 4.6: »postera Phoebea lustrabat lampade terras«.

55 Wiseman, *Catullan Questions*, 22.

drugi strani pa se prav preko nje tudi vsebinsko lahko naveže na obredno vedenje Dioskuridovih tijad. S tem je pri Vergiliju obred aluzije na protisloven način hkrati obredno prazen in vsebinsko napolnjen, in zdi se, da pesnik kljub skeptičnemu odnosu do posmrtnega življenja kot *vates* priznava tudi magično moč obrednega ravnanja.

Ni treba dolgo ugibati, zakaj je Vergilij izbral ravno ta Dioskuridov epigram. Tako kot bodo tijade počastile Aleksimeneja z njegovimi bobni (τὰ συνήθη / τύμπαν' ... Ἀλεξιμένεως), da bo 'njegova' (συνήθη) glasba zvenela še po njegovi smrti, želi tudi Anhiz (in z njim Vergilij) počastiti Marcela z obarvanimi, onostranskimi in nevenljivimi (Dioskuridovimi) lilijami in z reminiscencami na neminljivost Aleksimenejevih melodij. Škrlatno cvetje (*purpleos ... flores*),⁵⁶ ki nekoliko na skrivaj prikliče v spomin škrlatne narcise in z njimi Dafnisa iz *Eklog*, potrjuje, da gre za namig na (*a*)*dynaton* iz *Eklog* in *Idil*. Poleg tega Anhiz *adynaton* izrecno izrazi, in sicer z željo, da bi Marcel mogel »prelomiti«⁵⁷ kruto usodo: *si qua fata aspera rumpas*. V Dioskuridovem epigramu smo priče podobni, čeprav le implicitni želji: povabilo, naj tijade udarjajo po bobnih (τύμπαν' ... ῥήσσετ'), na katere je prej igral Aleksimenej, kaže na to, da bodo skušale s pomočjo obrednih ritmov »predreti«⁵⁷ njegovo usodo, če ne drugače, vsaj s tem, ko bodo nadaljevale 'njegovo' glasbo. Glagol ῥήσσω je odlična izbira, saj je lahko predstavljal tudi obliko glagola ῥήγνυμι ('zlomiti', 'strgati') in ne le obliko glagola ῥάσσω ('tolči') ali ἀράσσω ('udarjati'). Prav zato bi težko imeli za naključje, da Vergilij uporabi glagol *rumpere* ('predreti'), ki ima ravno ta pomen, na katerega je Dioskurid z glagolom ῥήσσετ' verjetno namigoval, ne le preko 'prebijanja' usode, ampak tudi v zvezi z obrednim 'trganjem' oblačil ob žalovanju. In še zadnji košček sestavljanke: tako kot Vergilijeve meglene podzemne pokrajine lahko razumemo tudi kot literarne pokrajine, tudi Dioskuridovo prizorišče ἐπὶ στήλῃ ni nujno samo *pri*, ampak tudi *na* nagrobni steli.⁵⁷

⁵⁶ Škrlatno cvetje bi bilo (izključno tehnično gledano) mogoče razumeti tudi ločeno od lilij (v prejšnjem verz), prav tako kot gre lahko v tehničnem smislu za dve ločeni aluziji.

⁵⁷ Primerjaj Hunter, »Callimachus and Heraclitus«, 116. Gl. tudi Selden, »Alibis«, 319. Höschel, »The Traveling Reader«, 333–369.

		DIOSKURID (AG 7.485)		VERGILIJ (<i>Eneida</i> 6.883)
		Besedilo epigrama Aleksime- neju poziva <i>tijade</i> , naj meče- jo bele <i>lilije</i> na njegov grob in naj igrajo na njegove bobne ter »vrtinčijo svoje kodre« na- okrog po mestu, ki je pogosto plesalo ob njegovi glasbi. Gre torej za obredno nadaljevanje A.-jeve glasbe.	↔	Odlomek s škrlatnim cvetjem za Marcela v <i>Eneidi</i> vsebuje dvojni aluzijo, tako na Dioskuridov epigram (preko aluzije na <i>li- lije</i> in na <i>tijade</i>) ka- kor tudi na Teokritov <i>adynaton</i> (posredno, preko omembe <i>škrla- tnega cvetja</i> , ki v <i>Eklo- gah</i> nastopa kot aluzi- ja na <i>Idile</i> 1.132-4).
TEOKRIT (<i>Idile</i> 1.132-4)	↔	VERGILIJ (<i>Ekloge</i> 5,38-9)	↔	
Ko Dafnis v Tirsiso- vi pesmi umira zaradi ljubezni, tik pred smr- tjo reče, naj se zgodi <i>adynaton</i> (naj na bo- dečih grmih rastejo vi- jolice in narcise), ker umira.		V Mopsovi pesmi je Dafnis že mrtev, svet žaluje, <i>adynaton</i> pa se ni zgodil (na bodečih grmih ni vijolic in škrlatnih narcis). Škrlatna barva narcis je dokaz, da je Teokritov <i>adynaton</i> V. še poudaril oziroma ga s sinta- gmo <i>škrlatnih narcis</i> opredelil kot simbol.		

Vsekakor ni nepomembno, da se obe Vergilijevi mesti, kjer se pojavlja škrlatno cvetje, tako odlomek iz *Eneide* o Marcelu kot odlomek iz *Eklog* o Dafnisovi smrti, zdita kot aluzija na helenistični nagrobni epigram⁵⁸ ali epigramatični govor, nenazadnje pa se, tako kot je odlomek o Marcelu napisan »v epigramatičnem jeziku«,⁵⁹ tudi sam odlomek o Dafnisovi smrti pri Vergiliju zaključiti čisto pravi epigramatični govor, oziroma kot nekakšen 'živi epigram':

Ekloge 5.43-4

'Daphnis ego in siluis, hinc usque ad sidera notus,
formosi pecoris custos, formosior ipse.'

»Dafnis sem, v gozdu slovim in vse do zvezdnega néba,
lepe sem črede pastir, in sam še mnogokrat lepši.«

(prev. Marko Marinčič)

58 Tudi Anhizova vloga kot vloga Marcelovega »nadomestnega očeta«, ki objokuje njegovo prezgodnjo smrt, »napeljuje na vlogo očeta v grških nagrobnih epigramih v kontekstu smrti v vojni«. Brenk, »Aurum spes et purpurei flores«, 225. Poleg tega ta vloga nakazuje še eno »karakteristično grškega nagrobnege epigrama«, namreč »namig ne le na starše in stare starše, temveč tudi na mitične prednike in božanski izvor, ki je v rimskih epitafih sicer odsotna«. Ibid. 227.

59 Jenkyns, *Virgil's Experience*, 399.

3. *Krinagora in Vergilij*

Mladega Marcela, ki se tokrat vrača »z vojne na zahodu«, je upodobil tudi Vergilijev sodobnik, Krinagora iz Mitilene, zgoraj omenjeni grški epigramatik, ki je živel v Rimu pod cesarjem Avgustom, morda kot neke vrste dvorni pesnik. Kot pomembnega sodobnika ga omenja tudi Strabon. V njegovih epigramih se pogosto zrcalijo dogodki iz sodobnega Rima. Avgustov nečak Marcel, ki se samo dve leti pred svojo smrtjo, l. 25, vrača iz kantabrijske vojne kot fant, ki je zrasel v v moža, nosi plen:

Krinagora, AG 6.161

Ἐσπερίου Μάρκελλος ἀνερχόμενος πολέμοιο
 σκυλοφόρος κραναῆς τέσσα παρ' Ἰταλίας,
 ξανθὴν πρῶτον ἔκειρε γενειάδα· βούλετο πατρίς
 οὔτως, καὶ πέμψαι παῖδα καὶ ἄνδρα λαβεῖν.

Ko je Markél prihajal domov z bojišč na zahodu,
 vse do Italije mej skalnatih, s plenom v rokah,
 prvič obril si je brado; hotela je to domovina,
 šel je kot deček na pot, mož se je vrnil domov.

Pridevnik σκυλοφόρος, s katerim je Marcel označen, je zelo verjetno imel funkcijo, da priključne v spomin veliko čast, imenovano *spolia opima*, ki jo je prejel njegov znameniti ded Mark Klavdij Marcel, ko je l. 222 premagal galskega kralja Vindomara. O tem govori tudi odlomek v *Eneidi*, ki je neposredno predhoden zgoraj obravnavanemu odlomku z »lilijami« in »škrlatnim cvetjem«:

Vergilij, *Eneida* 6.855

Sic pater Anchises, atque haec mirantibus addit:
 'aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
 ingreditur uictorque uiros supereminet omnis.
 hic rem Romanam magno turbante tumultu
 sistet eques, sternet Poenos Gallumque rebellem,
 tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.'

Oče Anhisés tako je govoril, dodal pa še tole:
 »Ondi Marcela poglej, ki tako veličastno koraka!
 Vojno opravo je vzel vojskovodji, ki padel je v boju,
 zdaj pa ponaša se z zmago, za glavo je višji od drugih.
 V bojnem viharju najhujšem utrdil bo rimsko državo,
 Punce in Galce uporne bo vrgel na tla in ukrótil.
 Tretji orožja bo plen posvetil očetu Kvirínu.«

(prev. Fran Bradač)

Ker gre v tem primeru najverjetneje le za skupni kontekst oziroma za referenco na neki splošnejši zgodovinski kontekst, na Krinagorov epigram AG 6.161 žal ne moremo gledati kot na možni vzorec za Vergilijevo aluzijo. Za to bi epigram in odlomek seveda morala imeti nekaj več skupnih točk; v tem primeru pa bi lahko razmišljali celo obratno, tudi o Vergilijevem vplivu na Krinagoro. Kljub temu pa imata oba vendarle nekaj skupnega: Krinagorov epigram je v *Grški antologiji* uvrščen med posvetitvene epigrame, zadnja vrstica Vergilijevega odlomka pa zelo očitno posnema prav to vejo epigramatične poezije.

Že Antipatrovi epigrami so nosili pečat rimske zgodovine, Krinagorovi pa seveda še toliko bolj. Pri njem se čuti tudi razlika, da je bil v tem času pod Rimljani tudi Egipt. Kako tesno je Krinagora v Rimu še vedno povezan s 3. st. v Aleksandriji, je moč slutiti tudi iz njegovega epigrama AG 9.545, ki ga je poslal Marcelu skupaj s kopijo Kalimahove *Hekale* in v katerem pravi, da naj Marcel dobi moč Tezejevih rok in Tezejev sloves. Torej sta najverjetneje tako Krinagora kot Vergilij oba slavila mladega Marcela, vsak v svojem jeziku in vsak na svoj način.

Če je pri Krinagoru kontekst rimskega in grškega že popolnoma premešan, pa gre pri naslednjem paru, seveda spet v primeru, da sploh gre za aluzijo, nedvomno že za grško književnost, ki posnema rimsko (torej 'Rim skozi grške oči').

4. Vergilij in Filip iz Soluna

V naslednjem odlomku nastopa bronast Vulkanov ščit, ki si ga bo Enej oprtal na rame kot orisano usodo svojega ljudstva. Na njem se med podobami iz rimske zgodovine v središču nahajajo bitka pri Akciju in bronaste ladje ter cesar Avgust, ki stoji na ladijskem kljunu. Ladijski kljuni so v zadnji vrstici odlomka še posebej poudarjeni, in sicer kot del krone, ki jo nosi Agripa.

Vergilij, *Eneida* 8.675–84
 in medio classis aeratas, Actia bella, 675
 cernere erat, totumque instructo Marte uideres
 feruere Leucaten auroque effulgere fluctus.
 hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
 cum patribus populoque, penatibus et magnis dis,
 stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas 680
 laeta uomunt patriumque aperitur uertice sidus.
 parte alia uentis et dis Agrippa secundis
 arduus agmen agens, cui, belli insigne superbum,
 tempora nauali fulgent rostrata corona.

Videl na ščitu si ladje, z medjo okovane, in (strašno) 675
 bitko pred Akcijem lahko si videl, kako po Leukati
 boji divjajo; valovje blešči in se sveti od zlata.

Cesar Avgustus stoji na visokem ladijskem krnu,
 v bitko Italce vodeč, in z njim so očetje in narod,
 hišni penati, bogovi zaščitniki veliki Rima;
 dva mu plamena gorita veselo v očeh in nad glavo
 zvezda očetna se sveti, na drugi pa strani Agripa
 v boj gre s svojo vojsko in naklonjeni so mu bogovi,
 veter ugoden mu piha; na čelu nakit se mu sveti,
 krona za zmago na morju, storjena iz ladijskih kljunov.

680

(prev. Fran Bradač)

Filip iz Soluna, ki je sestavil naslednjo veliko antologijo po Meleagru, je najverjetneje živel v Neronovem času. Njegov epigram AG 6.236 prav tako omenja bronaste ladijske kljune, ki izpričujejo bitko pri Akciju, ter cesarja Avgusta, ki je s svojo »evnomijo« (dobrim redom) naučil orožje sovražnikov »gostiti sadove miru«.

Filip iz Soluna, AG 6.236

Ἐμβολα χαλκογένεια, φιλόπλοα τεύχεα νηῶν,
 Ἄκτιακοῦ πολέμου κείμεθα μαρτύρια·
 ἦνίδε σιμβλεύει κηρότροφα δῶρα μελισσῶν
 ἔσμῳ βομβητῆ κυκλόσε βριθόμενα.
 Καίσαρος εὐνομίης χρηστῆς χάρις· ὄπλα γὰρ ἐχθρῶν
 καρπούς εἰρήνης ἀντεδίδαξε τρέφειν.

Bronasti kljuni, orodje na ladjah, ki ljubimo plovbo,
 bitke pri Akciju zdaj priče ležimo v dokaz.
 Glej, voščnim darovom čebel to je zdaj zatočišče,
 panj, ki je vse naokrog z rojem brenčečim obdan.
 Dobremu redu cesarja na čast, saj sovražno orožje
 on je naučil, kako vzgajati setve miru.

Tako Vergilijev odlomek kakor tudi Filipov epigram imata bron, ladijske kljune, bitko pri Akciju in cesarja Avgusta. Bronasti kljuni (= *columnae rostratae*), ki jih je Avgust vpel na tempelj Božanskega Julija l. 29 pr. Kr. (ne smemo jih pomešati z avgustejskimi *rostra vetera*), bi utegnili biti del širšega, ne samo literarnega konteksta. Vergilij že v *Georgikah* 3.29 napove, da bo pisal *Eneido* kot tempelj, v sredini katerega bo stal Avgustov kip, ob vhodu pa bodo stebri iz »uplenjenih ladijskih premcev« (*faciam ... nauali surgentis aere columnas*). Kljub temu se zdi, da je med odlomkom iz *Eneide* 8.675–9 in Filipovim epigramom neka večja sorodnost. Čeprav Vergilij čebel in njihovih darov (δῶρα μελισσῶν) na tem mestu ne omenja neposredno, se na njih spomnimo v istem spevu (*Eneida* 8.447 in nasl.) le malo pred opisom ščita, preko opisa Kiklopov-kovačev, ki so opisani zelo podobno kot čebele v *Georgikah*

(4.170 in nasl.), kjer se z njimi celo izrecno primerjajo.⁶⁰ Na ta način so tesno povezane z izdelki iz medenine, tako kot v Filipovem epigramu. Zvezo čebel in kovaštva pa je očitno poznal tudi Antipater iz Sidona, saj se v njegovem epigramu primerjava med čebelami in kovači znajde celo v istem verz: »v Kadmovi spalnici roj muz je to pesem skoval« (AG 7.34.4).⁶¹ Vergilijeve nimfe, ki tudi sicer muzam niso nesorodne⁶² in so jih tako kot muze včasih enačili s čebelami,⁶³ v *Eneidi* 10.224 opisane tudi kot ladje, predstavljajo še eno vez, ki poleg čebel v zvezi s kovaštvom pomaga okrepiti stične točke med ladijskimi kljuni iz *Eneide* 8.675–84 in čebelami iz Filipovega epigrama AG 6.236.

Čeprav so Avgust, Akcij, bronasti kljuni in čebele kljub temu še vedno lahko samo del Avgustove vladarske ikonografije, ki sta jo vključila tako Vergilij kot Filip, po drugi strani ni nemogoče, da se Filipov epigram sklicuje prav na opis iz *Eneide*. Dodaten argument je posvetitveni kontekst ladijskih kljunov (pa tudi ščitov), ki neizogibno priključuje v misli helenistični epigram.

5. *Filodem, Meleager in Propercij*

Da je »rimski Kalimah«⁶⁴ Propercij svoj navdih najbrž iskal tudi v helenističnih epigramih Kalimaha in Posejdipa, je skoraj samoumevno. Omenjena Pajtova elegija pa ne spominja samo na Posejdipa, ampak, kot dokazujejo nekateri,⁶⁵ veliko dolguje tudi Meleagru, saj so v njej »skupaj stkani mnogi epigrami in nagrobne teme iz sekvenc nagrobnih epigramov v Meleagrovem *Vencu*, kajti iz *Grške antologije* je mogoče razbrati skupine epigramov, ki jih označujemo kot 'Meleagrova zaporedja'.⁶⁶ (Meleagra pa je morda posnemal tudi Tibul.)

Poleg Meleagra je Propercij verjetno dobro poznal poezijo vsaj še enega izmed generacije poznejših epigramatikov, Filodema, ki je med drugim v svojih epigramih, podobno kot Propercij v svojih elegijah, obravnaval tudi prostitutke (*Elegije* 4.8 ~ AG 5.126).

V tretji elegiji prve knjige Propercij govori o tem, kako se rahlo okajen pesnik vrne z nočne gostije k svojemu dekletu in jo poskuša spečo ljubiti. Vendar ko jo luna, ki se skozi okno zliva na njene oči, zbudi, ga Kintija ošteje, ker jo je zanemaril.

60 Več o tem gl. Marinčič, »Back to Alexandria«, 8.

61 Z ozirom na povezavo kovačev in čebel je zanimivo, da so stare kulture vzhoda v bronasti dobi poznale bronaste odlitke, ki so jih naredili s pomočjo kalupov iz čebeljega voska. To tehniko so poznali tudi Grki, glej Mattusch, *Greek Bronze Statuary*, 15-17.

62 Za enačenje nimf z muzami in obratno gl. Bernal, *Black Athena*, 293. Luck, *Ancient Pathways and Hidden Pursuits*, 66. Larson, *Greek Nymphs*, 200, 210, 223-4.

63 Za enačenje nimf s čebelami gl. Larson, *Greek Nymphs*, 85-7, 184, za enačenje muz s čebelami (ki ga nakazuje tudi omenjena Antipatrova sintagma »roj muz«, AG 7.34.4) gl. Ransome, *The Sacred Bee*, 103-5.

64 Propercij, 4.1a.64.

65 Hatch, »Poetic Voices and Hellenistic Antecedents in the Elegies of Propertius«, 23.

66 T. i. *Meleagrian sequences*. Meleagrov *Venec* je bil najverjetneje razdeljen na sekcije, in sicer na štiri: erotične, nagrobne, posvetitvene in deklamatorne epigrame.

Propercij, 1.3.31

donec diversas praecurrens luna fenestras,
 luna moraturis sedula luminibus,
 compositos levibus radiis patefecit ocellos.

V tem pa skozi odprte je oknice luna razlila,
 luna marljiva, ta svoj sij, ki se rad zamudi,
 njej prek zaprtih oči in jih z nežnimi žarki odprla.

Povsem mogoče bi bilo, da so te vrstice nastale pod vplivom Krinagorovega starejšega sodobnika ter Vergilijevega in Horacijevega učitelja Filodema:⁶⁷

Filodem, AG 5.123

Νυκτερινή, δίκερως, φιλοπάννυχε, φαῖνε, Σελήνη,
 φαῖνε δι' εὐτρήτων βαλλομένη θυρίδων·
 αὐγαζε χρυσέην Καλλίστιον· ἐς τὰ φιλεύντων
 ἔργα κατοπτεύειν οὐ φθόνος ἀθανάτη.
 ὀλβίζεις καὶ τήνδε καὶ ἡμέας, οἶδα, Σελήνη·
 καὶ γὰρ σὴν ψυχὴν ἐφλεγεν Ἐνδυμίων.

Nočna, dvoroga, prikaži se zdaj, ponočnjaška Selena,
 daj, prikaži se, zlij sij preko okenskih rež:
 z njim osvetli Kalistion zlato, saj ti, kot nesmrtna,
 nisi zavistna, ko zreš to, kar ljubimci počno.
 Vem, Selena, da njo in mene za srečneža šteješ,
 saj tudi tebi je vžgal tvoj Endimion srce.

Propercijeva Luna prihaja skozi okno (*praecurrens ... fenestras*) tako kot Filodemova Selena (*βαλλομένη θυρίδων*). Poleg tega podobno kot pri Filodemu ljubljeno dekle osvetljuje s svetlobo, ki ima moč tako pogleda kot razsvetljevanja (*αὐγαζε ~ luminibus*), njeni žarki pa se gibljejo lahkotno (*levibus radiis*), podobno kot žarki Filodemove Selene, ki nimajo težav pri prodiranju skozi okno z dobro narejenimi odprtini (εὐτρήτων θυρίδων). Pri obeh avtorjih se ta nočna boginja pojavi dvakrat, pri prvem je vztrajna (*sedula*) in se name-rava s svojo svetlobo zadržati (*moraturis luminibus*) na zaprtih očeh ljubljene, podobno kot se pri drugem rada zamudi skozi vso noč (*φιλοπάννυχε*). V obeh primerih tudi pride njena čarobna svetloba skozi okno izključno zato, da bi s svojo svetlobo zbudila ljubljeno dekle. Morda pa je lunama obeh pesnikov skupno tudi to, da sta obe odgovorni za projekcijo iluzionistične vizije: Filodemova jo bo po invokaciji s svojo svetlobo ustvarila, da se bo v njej zbudila nekakšna predovidijanska Eburna, popolna in lepa, zlata kot Afrodita (*χρυσέην Καλλίστιον*), Propercijeva pa jo bo spet razblinila s tem, ko bo spečo podobo, ki jo vidimo in ki zanjo vemo, da je samo utvara (*talīs visa*

67 Sider, *The Epigrams of Philodemos*, 113. Booth, »Moonshine«.

mih), naslikana kot lepe mitološke podobe Ariadne, Andromede ali bakhantk, spet rešila iz usodne zakletosti v svet umetnosti tako, da jo bo prebudila nazaj v resnično žensko, z vsemi njenimi pomanjkljivostmi, a živo.

BIBLIOGRAFIJA

- Armstrong, David. »Introduction.« V: *Vergil, Philodemus and the Augustans*, ur. David Armstrong, Jeffrey Fish, Patricia A. Johnston in Marilyn B. Skinner, 1–22. Austin: University of Texas Press, 2004.
- Battezzato, Luigi. »Song, Performance, and Text in the New Posidippus.« *ZPE* 145 (2003), 31–43.
- Bernal, Martin. *Black Athena: the Afroasiatic Roots of Classical Civilization. The Linguistic Evidence*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1987.
- Booth, Joan. »Moonshine: Intertextual Illumination in Propertius 1.3.31–3 and Philodemus, Anth. Pal. 5.123.« *CQ* 51 (2001), 537–544.
- Breed, Brian W. »Incorporated Epigrams in Triumviral Poetry.« *Abstracts for the Annual Meeting of the American Philological Association 2001*. <http://www.apaclassics.org/AnnualMeeting/01mtg/abstracts/breed.html>.
- Brenk, Frederick E. »Aurum spes et purpurei flores: The Eulogy for Marcellus in Aeneid VI.« *AJPh* 107 (1986), 218–228.
- . *Clothed in Purple Light: Studies in Vergil and in Latin Literature, Including Aspects of Philosophy, Religion, Magic, Judaism, and the New Testament Background*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999.
- . »Purpureos spargam Flores: A Greek Motif in the Aeneid?« *CQ* 40 (1990), 218–223.
- Clack, Jerry, prev. *Dioscorides and Antipater of Sidon: The Poems*. Wauconda: Bolchazy-Carducci Publishers, 2001.
- Coleman, Robert. *Vergil: Eclogues*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Conington, John, izd. in kom. *P. Vergili Maronis Opera. The Works of Virgil with a Commentary*. London: Whittaker, 1863.
- Gutzwiller, Kathryn J. Recenzija knjige *Greek Epigram in the Roman Empire: Martial's Forgotten Rivals*, ur. Gideon Nisbet. *Bryn Mawr Classical Review* 19. 1. 2005. <http://bmcr.brynmawr.edu/2005/2005-01-19.html>.
- Gow, Andrew Sydenham Farrar, in Sir Denys Lionel Page, izd. in kom. *The Greek Anthology: Hellenistic epigrams*. 2 knjigi. Cambridge: Cambridge University Press, 1965.
- Harrison, Stephen J. *Generic Enrichment in Vergil and Horace*. New York: Oxford University Press, 2007.
- Hatch, Joel Simmons. »Poetic Voices and Hellenistic Antecedents in the Elegies of Propertius.« Doktorska disertacija, University of Cincinnati, 2007.
- Höschele, Regina. »The Traveling Reader: Journeys through Ancient Epigram Books.« *TAPhA* 137 (2007), 333–369.
- Hunter, Richard. »Callimachus and Heraclitus.« *MD* 28 (1992), 113–23.
- Jenkyns, Richard. *Virgil's Experience: Nature and History; Times, Names, and Places*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Keith, Alison. Recenzija knjige *Tibullus: Elegies. Text, Introduction and Commentary*, izd. in kom. Robert Maltby. *Bryn Mawr Classical Review* 2. 1. 2004. <http://bmcr.brynmawr.edu/2004/2004-02-01.html>.

- Larson, Jennifer. *Greek Nymphs, Myth, Cult, Lore*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Luck, Georg. *Ancient Pathways and Hidden Pursuits: Religion, Morals, and Magic in the Ancient World*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.
- Marinčič, Marko. »Back to Alexandria: The Bees of Demeter in Vergil's Georgics.« *Vergilius* 53 (2007), 19–52.
- . »Der Weltaltermythos in Catullus' Peleus-Epos (c. 64), der 'Kleine Herakles' (Theokr. id. 24) und der römische 'Messianismus' Vergils.« *Hermes* 129 (2001), 484–504.
- Mattusch, Carol C. *Greek Bronze Statuary: from the Beginnings through the Fifth Century B.C.* Ithaca: Cornell University Press, 1988.
- Norden, Eduard, izd. in kom. *P. Vergilius Maro. Aeneis Buch IV, 2*. Leipzig: Teubner, 1916.
- Papanghelis, Theodore D. *Propertius: a Hellenistic Poet on Love and Death*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Ransome, Hilda M. *The Sacred Bee in Ancient Times and Folklore*. Mineola: Dover Publications, 2004.
- Selden, Daniel L. »Alibis.« *Classical Antiquity* 17, št. 2 (1998): 289–412.
- Sider, David, izd. *The Epigrams of Philodemus. With Introduction and Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Tarán, Sonya Lida. *The Art of Variation in the Hellenistic Epigram*. Leiden: Brill, 1979.
- Thomas, Richard F. »'Drowned in the Tide': The Nauagika and Some 'Problems' in Augustan Poetry.« V: *Labored in Papyrus Leaves: Perspectives on an Epigram Collection Attributed to Posidippus (P. Mil. Vogl. VIII 309)*, ur. Benjamin Acosta-Hughes, Manuel Baumbach in Elizabeth Kosmetatou, 259–275. Center for Hellenic Studies: Washington D. C., 2004.
- Tsakiropoulou-Summers, Anastasia. »Horace, Philodemus and the Epicureans at Herculaneum.« *Mnemosyne* 51 (1998): 20–29.
- Tueller, Michael A., ur. »Vergil's *Aeneid* and Epigram.« *Annual Meeting of the American Philological Association: Abstracts for the 2007 Annual Meeting in San Diego*. http://www.apaclassics.org/AnnualMeeting/07mtg/abstracts/2007_apa_abstract_index.html (dostop 15.4.2010).
- Wiseman, Timothy Peter. *Catullan Questions*. Leicester: University Press, 1969.

THE HELLENISTIC EPIGRAM AND THE ROMAN POETS OF THE AUGUSTAN PERIOD

Summary

The paper surveys "Greece through Roman eyes" by searching individual Hellenistic literary epigrams for traces of their impact on the Augustan poets, especially on Vergil, but also on Horace, Propertius, Tibullus, and Ovid. The first section focuses on those passages which echo the poetry of the older generation of epigrammatists (4th—3rd century B.C.), particularly Callimachus, Posidippus, and Asclepiades, and the second on those which allude to epigrams composed by the younger generation of Greek authors from the archaic and classical periods of Latin literature, such as Damagetus, Dioscorides, Philodemus, and Crinagoras. Besides the echoes of Greek poetry in the

Roman poets' passages, the paper examines in what ways and to what degree Roman history and Roman authors marked such Greek epigrammatists as Antipater of Sidon or Philip of Thessalonica. A key observation seems to be that Roman authors, albeit they may have written epigrams themselves, nevertheless preferred to embed fragments of epigrammatic poetry (or allusions to it) in their longer works, as Vergil did in his *Eclogues* or the *Aeneid*. One way in which Vergil played on epigrammatic discourse was to include in the *Aeneid* recognisable motifs from the Hellenistic literary epigram (e.g. by Anyte and Damagetus), and to treat implicitly through these motifs, embedded in a new context, the same thematic problems as the model epigrams did. Another interesting observation is that the (supposed) allusions do not refer exclusively to Greek epigrams but sometimes even to epigrammatic discourse within other poetry genres. An example is Vergil's passage on Daphnis' death in the *Eclogues*, which continues, and alludes to, Theocritus' episode in the *Idylls*. While Theocritus' passage on Daphnis' death imitates the discourse of funerary epigrams in the voice of Thyrsis or Daphnis himself, Vergil's passage actually contains a kind of rounded-off, spoken mythological epitaph. Later, in the *Aeneid*, predicting the sad fate of Marcellus the Younger, Vergil uses the voice of Anchises to imitate funerary epigrammatic discourse through a twofold allusion: Anchises' words call to mind both Dioscorides' epigram on the death of Aleximeneus and Vergil's own passage on the death of Daphnis in the *Eclogues*. The Marcellus passage thus evokes the atmosphere of ritually resuscitating the dead Aleximeneus by his own music, as well as displays the *adynaton* from Thyrsis' song, which is ingeniously embedded by Vergil in the lament for the deceased Daphnis, together with his final apotheosis.